

AZ ÁRVA KASTÉLY.

EZERKILENCZÁTTIZENNYOLC november ötödikét irtak, amikor Cserey Gáspár hintaja kifordult a pribóci udvarház kapuján. Sűrű, szitáló eső permetezett, ködfátyolt dobott az útmenti rengeteg hársakra s a kapubálvány faragott kövein vékony erecskében folydogált le a csatakká olvadt rögre. Zsúptetős házacskák, ki s bedőlt léckerítések között haladt a hintó, az udvarokon nagykarimás kalapú férfiak és kékréklis asszonyok ácsorogtak, báméskodtak, gyorsan pergő szavak folytak az ajkukról s valami furcsa fény villódzott a szemükben, amint a távozó után néztek.

Cserey Gáspár egyenes gerinccel ült a bőrpárnás ülésen. Pillája sem rebbent, mintha ércebe öntötték volna. Ült mereven és szörnyű méltósággal, mint valami pogány nagyúr szélszántotta puszták libbenő sátrában . . .

A kocsi felkapaszkodott a malomszéli kaptatón, egyre távolodott, pici fekete pontocskává zsugorodott, aztán végkép beleveszett a leszálló alkony palástjába.

* * *

A pribóci kastély tölgyfakapujára aznap este keresztvasat fektetett Hlavec Misa éjjeli őr. Lakatot akasztott a karvastag pántra, duplán ráfordította a kulcsot. Majd szemrehúzott süveggel elballagott az istállók felé.

Az árva kastély tetőgerendájában szű percegett alig hallható nessel. Valamelyik almárium mélyén papírköteg zörrent, egér rágcsált a legfelső polcon. Bársonytestű éjjeli lepke vergődött egyik rácsos ablak tábláján, egyet-kettőt koppant, azután elsurrant a kerekeskút felé. Nem hallotta senki sem a szűpercegetést, sem az egérezőrejt, sem a lepke koppanását.

Nem látta, nem hallotta senki azt sem, amikor odabenn az árva kastély ablakzugában megroppant Cserey Gáspár karosszéke. Vén volt a karosszék, ráncos, kopottbőrű, mint az aggastyán arca. Egyik lábára sántikált és panaszos hangon sirtak rügoi, amikor súlyos testek ereszkedtek belé. A karosszék lábánál számolyka gubbasztott, kicsi, négyszögletes számolyka, hajszálfinom keresztöltéssel rózsza volt belé hímezve.

Kis vártatva megszólalt a karosszék, nyekergős öregemberhangon :

— Elment a gazda és nem jön többé vissza. Tudom, mert tegnap este megsimogatott és odafektette fejét a vállamra. Ölbe vettem, álomba ringattam és meséltem neki.

A számolyka közelebb húzódott a karosszék sánta lábához.

— Mit meséltél a gazdának? Mondd el nékem is, szeretem a mesét.

— Elmeséltem Árgirus királyfi meg a hét törpe kalandját. Szórol-szóra elmondtam, jól emlékszem reá, mert valamikor sokat hallgattam. A gazda egészen kicsi fiú volt akkor és az anyja minden áldott este belekuperodott az ölembe, mesélt neki. Tündérszép asszony volt, törekeny, mint a nádszál, a hangja ezüstsavú csengetyű.

— Emlékszem reá — csacsogott a számolyka — piskótalába volt, szerettem, ha rajtam pihent a cipőcskéje, könnyű teher volt, akár a madárpíhe.

— Úgy-úgy — bólogatott a karosszék — ma is emlékszem a percre, amikor a habtestű asszonyka először simult belém. Hófehér ruhát viselt, csipkés vállkendőt, amint Tamás úr föléje hajolt. Felhőske — súgta az ura — olyan vagy, akár az égen úszkáló báránylehőske — s óvatosan kapta fel, emelte magasra, gyönyörködött benne. Kacagott, csicsgergett az asszonyka és kacagtam én is, kuncogtam, nevettem, hogy beléropant fájós derekam, kisimult ráncos képem, mert hej, vén legény voltam már akkor is.

— Vén-e — mordult meg a sarokban a búbos kályha — gyerek vagy te hozzám, bohó gyerek. Ide nézzetek — tárta fel cifrázott vasajtócskáját — mennyi forróság emésztette bensőmet, itt parázlott el a lohinai tölgyes százgyűrűs fája, itt zizegett a kertvégi topolya gerince, emlékeztek reá, villám sujtotta Tamás úr temetése napján. Sihedergallyacskek, tömör hasábfák, mind-mind belém temetkeztek. Szikrázó, fénycsóvás temetést rendeztem nekik, zuhogott, dühögött bennem a tűz, megremegett belé minden tagom, átforrósodtam és áradt, egyre áradt belőlem a meleg. Hanem a legszebb mégis az volt . . .

— Mondd hát, mi volt a legszebb? — duruzsoltak a bútorok körben, a karcsúlábú székek, a homályos tükörszem a falon, porcellánfigurák a polcokon.

— A legszebb az volt, amikor Szilveszter napján ólmot öntöttek a paraszamon. Emlékszem, réges-régen volt, Cserey Julianna hajolt az ólmos kanál fölé mátkájával. Sürgött-forgolódott, egyszer csak pici ezüstszív csillant a kezében. — Ládd-e, szívet öntöttünk — nevetett a férfi és magához húzta a leányt. — Adj egy csókot — súgta és tüzelt az arca, lobogott — nem látja senkisémet. — Nem látta senki, csak én egymagam. Bohó gyerekek — motyogtam magamban és hamuköntöst dobtam tűzszememre. Alomjáró, délibáblátó gyerekek — mondom most is. Örök szerelem — mondogatjátok, hej jobban tudja azt a vén legény, hogy nincsen örök tűz, örök szerelem. Cserey Julianna, szépséges leányzó, emlékszel-e még arra a csókra? Elfeledded, úgy-e? Kilobbant a láng, volt, nincs. Nem él, már csak mesélni lehet róla . . .

A sarokban lassan ingani kezdett a Csereyek ócska, faragott bölcsője.

— Nem igaz — muzsikált a bölcső boldogságos édesanyahangja — nem igaz, hogy elmúlik a csók. Élet fakad belőle, tudom. Száz éve innen-onnan, hogy csókból fogant életet ringatok, sok kis Cserey-csemetét, szőkét, barnát, véznát és izmostagút. Mit tudjátok ti, vén, időmarta portétkák, micsodás az élet forrás, amikor szökellve, játékosan vág neki útjának. Láttatok-e első mosolyt, első eszméletet, láttatok-e karocskákat napsugár után kapni, glóriás anyákat bölcső fölé hajolni? Én láttam és hiszek az örökkévalóságban.

A búbos kályha gúnyosan pislantott a bölcső felé.

— És hová lett az első mosoly, az első eszmélet? Búvá torzult és sóhajjal fakult. Elmúlt, csak mesélni lehet immár róla. Mesélni . . . Szép a mese, szeretem a mesét, mert igazabb, több a valóságnál. Mindenkit, aki mellém telepedett, biztattam, hogy meséljen, tündérekről, manókról és királyfiakról suttoztam nekik. Azért teremnek a világ legszebb regéi kályhatűz mellett.

A falon megzörrent a fegyvertartó.

— Mese csak mese — kiáltott Cserey Bálint brigadéros uram fringijája — én vagyok a valóság. Én, a fegyver. Acél a testem, kemény, hajlós acél. Addig volt jó világ, míg engem forgattak a Csereyek. Tegnap este kézbe vett Gáspár úr, sokáig nézegetett. Beszélt hozzám és én feleltem neki. Öreg pajtás — mondotta a gazda — sutba kerülünk, elbántak velünk. Jó cimbora voltál, húséges öreg cimbora. Megkopott a pengéd, mint a vén kutya szőre, mégis

meg vagy egészbe, egy darabban. — Megvagyok — feleltem — itt vagyok, fogjál csak marokra, gazdám, úgy-úgy . . . egyek vagyunk mi ketten. Marokra fogott a gazda, megcirogatott, aztán ráhajtotta fejét a pengémre. Tüzelt a homloka, éreztem a forró vért szökellni ereiben. Megnedvesedett a szeme, egy csöppecske ide hullott a markolatomra. Elkáromkodta magát . . . aztán visszatett nagyon csendesén, nagyon óvatosan a helyemre.

Hallgattak a bútorok, hallgatott a búbos kályha. Aztán csak felsírt újra egy hang.

— Éntőlem búcsúzott mégis legnehezebben. Tőlem, a görcsös meggyafotjától. Velem járt ki a határba, belekóstoltam a pribóci jószág minden rögébe. Kettecskén poroszkáltunk hajnaltól estig kukoricásban, omlós barázdák hátán, kaptattunk fel a hegyekbe, kanyargós, sziklás ösvényen. Reám támaszkodott a gazda, amikor a földjét nézte. Óriás fák alatt álldogáltunk, zúgott, orgonázott felettünk az erdő, aztán elcsitult egészen, hallgatott és vadgalamb szólalt meg a csöndben. Tarlókon jártunk alkonyattájt, valahol messze pászortűz villant. Nyúl ágaskodott a barázdában, fülelt, kétlábra állt, elkarikázott a lucernás felé. Százfélét láttunk és száz húr rezdült meg rá a gazda lelkében.

Csönd borult a szobára és nagy csöndességben felzendült a zongora húrja. Ormotlan jószág volt, itt-ott rozsdá marta bordáit.

— Csitt — suttogta — csitt, csak csendesén, ide figyeljete. A szívét, azt ide temette a gazda. Ide hozta, ha fájt, ide hozta, ha vigadott. Nóta lett belőle. Ezer év terhétől szürke gondfelhő, hetyke virtus és égő szerelem: magyar nóta.

Sóhajtott a zongora s a tárgyak lélekzetfojtva figyeltek. Hallották azt, amit élők nem hallanak. Nóta kelt a húrokon, először halkán, aztán hajrá, nekikeseredve, betöltve minden zugot. A Csereyek nótába temetett szíve muzsikált.

A polcon megcsörrentek rá a cinkupák, mint harci paripa a trombitaszóra.

— Sohse halunk meg — kurjantott Balázs úr kedvenc pohara s táncosan koccant össze párjával.

— Szép kor volt, gyerekek — mélézött lehiggadva — a dáridók, toros lakomák kora. Szép volt valamikor, amikor még nyárson sült pecsenye, kürtös kalács, levelensült járta. Én még emlékszem rá. Cserey Balázs híres gavallér volt a gazdám, jó cimborák voltunk, akkor kerekedett igazán csak kedve, amikor marokra foghatott. Úgy ment a másvilágra is, hogy görcsbe szorult rajtam az ökle, mert hirtelen roppant össze, poharazás közben, mint a villám-sujtotta fa.

Homályos tükröcske csillant a homályban, aranyozott rámában hunyorgott a szeme.

— Hadd meséljek én is — esengett — ó, hiszen napestig tudnék beszélni. Mennyi arcot láttam, itt örvénylenek bennem mind, valamennyien, kavarognak, gyűrűznek, hullámanak krinolinok dámák, ébenpálcás gavallérok, dolmányos öregek és simabőrű lánykák. Forró vér csörgedezett bennük, csillogott a szemük, kacagtak és sírtak, amikor láttam őket. Hadd lám, szép vagyok-e? — mondotta Cserey Péterné, világszép asszony, amikor belém nézett. — Szép vagy — feleltem — olyan szép, hogy beléfacsarodik a férfinép szíve. — Hadd lám, meddig bírjuk még — kérdezte Ferenc úr egy héttel a temetése előtt. Sárga volt az arca, hamvadt a szeme és én nem mertem

felelni neki. Jöttek sorba mind, jöttek látni magukat. Azt hitték, önmagukat látják, pedig árnyak tükröződtek csak egy ócska tükörlapon. Szerettem volna az arcukba nevetni, fintort vágni, aztán csak hagytam őket. Hadd játszadozzanak, balga gyerekek . . .

A szobában derengeni kezdett, kinn, az árva kastély dupla tetején halvány fényköntösben csillant a szélkakas.

Hajnalodott. S íme, visszhangos kiáltás szakadt fel a ház fundamentumából.

— Alapkö vagyok, kezdet, amire építettek. Én tartom e ház pilléreit, rajtam nyugszanak boltívei, földindulás mozdíthat ki csak helyemből. Az én mesém a legszebb, a legcsodálatosabb. Pusztai föld volt itt, ahová letettek, ácsok, kőművesek, kubikusok sűrögtek-forogtak körültem álló esztendeig. Döngött a kalapács, siklott a vakolókanál, terméskötőmbökök gördültek, míg nem felrakták az utolsó zsindelet tetőgerendámra. — Készen van — jelentette Feledi Gáspár kassai építőmester Cserey Ádám úrnak — készen áll a ház. — S büszkén siklott fel pillantása széles homlokomra. — Nincs készen — mosolygott csendesén a nagyúr — sohasem lesz készen. — Hogyan, uram — riadt fel a mester — hiszen felraktuk immár az utolsó szemecske vakolatot, vajjon mi híja még? — Ádám úrnak felcsillant a szeme, Feledi Gáspár vállára tette kezét. — Nyugodjék, mester uram — mondotta — kegyelmed megtette becsülettel azt, amit gyarló emberkéz tehet. Elvégezte a fundamentumvetést, falhúzást, megfaragta a tetőgerendákat. Most kezd az Úristen építeni. Épít, mester uram, embersorsokból épít élő házat. Ezért nem lesz készen sohasem.

Elnémult a kövek és bútorok suttogása. A láthatár peremén felbukkant a nap korongja s szikrázó fényben csikordult a rézkakas.

A tetőgerendában percegő szű elhallgatott, az almárium mélyén lakmározó egér megbújt valamelyik vaskos foliáns mögött, a kerekeskút láncá megcsillant s az éjjeli pille odalapult mohaprémes zsindeletzetete alá. Nem látta, nem hallotta senki, egyiket sem.

* * *

Hlavec Misa éjjeli őr másnap reggel lekapcsolta a kapu keresztvasát, bevezette a kastély új gazdáját. Karvajképű cingár emberke volt, nádpálcát forgatott az ujjai között.

A nádpálcával megkocogtatta a polcokon sorakozó li-lomot, belebökött a karosszék támlájába, azután azt mondotta :

— Silány holmi, bár akad közte néhány értékes darab. Kezdjük tehát a leltározást.

Hosszú lajstromot írtak, amely szerint Cserey Gáspár minden ingósága új gazda kezére kerül. Aláírták, hivatalos pecsétet is ütöttek reá.

Nem tudták, ám egyszer meg fogják tudni, hogy a szerződés semmis. Érvénytelen. Apellál az árva kastély. A sánta karosszék, a zsámolyka, a cinkupa, a görcsös meggyfabot. Az árva kastély volt és marad a Cserey nemzetségé, míg csak fundamentumának utolsó követ porrá nem zúzza az idő.

C. Szemere Klára.